

Lauku attīstības programmas 2014-2020 Nepārtrauktās novērtēšanas sistēmas ietvaros

pētījums

Tiešo maksājumu ietekme uz lauksaimniecības un lauku telpas attīstību: sākotnējais novērtējums

Pētījumu veic AREI Bioekonomikas nodaļas Lauku attīstības novērtēšanas daļas (LAND)
pētnieki: Dr.oec. A.Vēveris, Dr.geog. A.Pužulis, MBA J.Hāzners, Mg.oec. A.Hauka, Mg.oec.
L.Aļeksējeva, projekta vadītāja Mg.ing. E.Benga

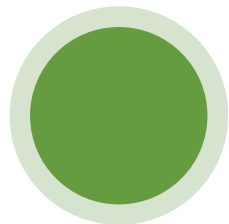
Pētījuma mērķis un struktūra

Mērķis: izvērtēt tiešo maksājumu līdzšinējo ietekmi uz lauksaimniecības un lauku sociāli-ekonomisko attīstību, aprobēt novērtēšanas metodes. Izveidot bāzi KLP 2022-2027 novērtējumam.

Pētījuma struktūra:

1. Tiešmaksājumu intensitāte 2015.-2021.g. periodā lauku saimniecību grupās.
2. Tiešmaksājumu novērtēšanas metodes un to pielietošanas iespējas Latvijā.
3. Provizorisks TM ietekmes novērtējums uz lauku saimniecību un lauku telpas attīstību.
4. Secinājumi un ieteikumi.

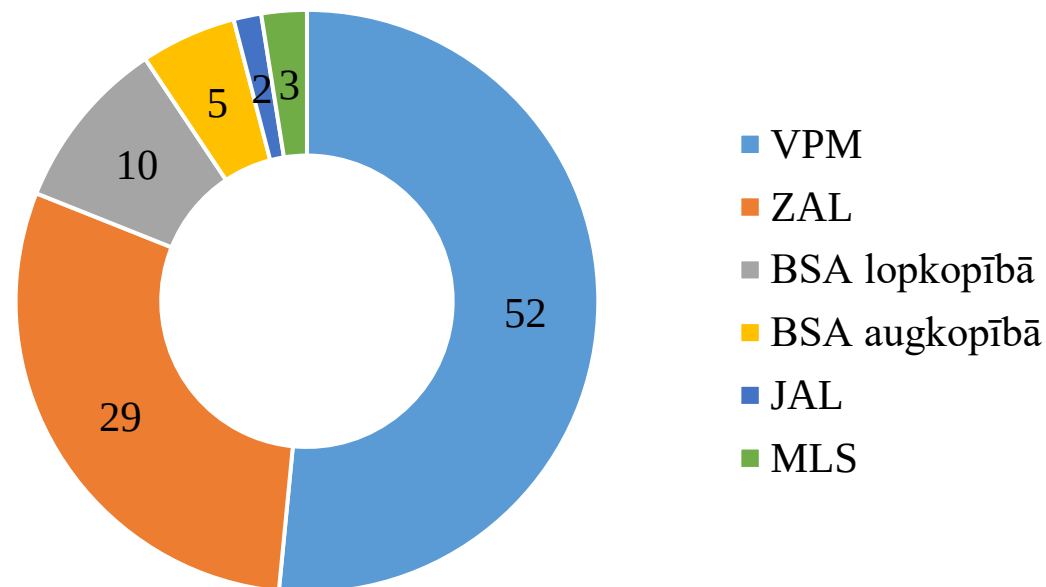
Tiešo maksājumu mērķis un izmaksātais TM apmērs pa tiešmaksājumu veidiem laika periodā no 2015. – 2021. gadam, %

Tiešos maksājumus Eiropas Savienība maksā, lai tie:

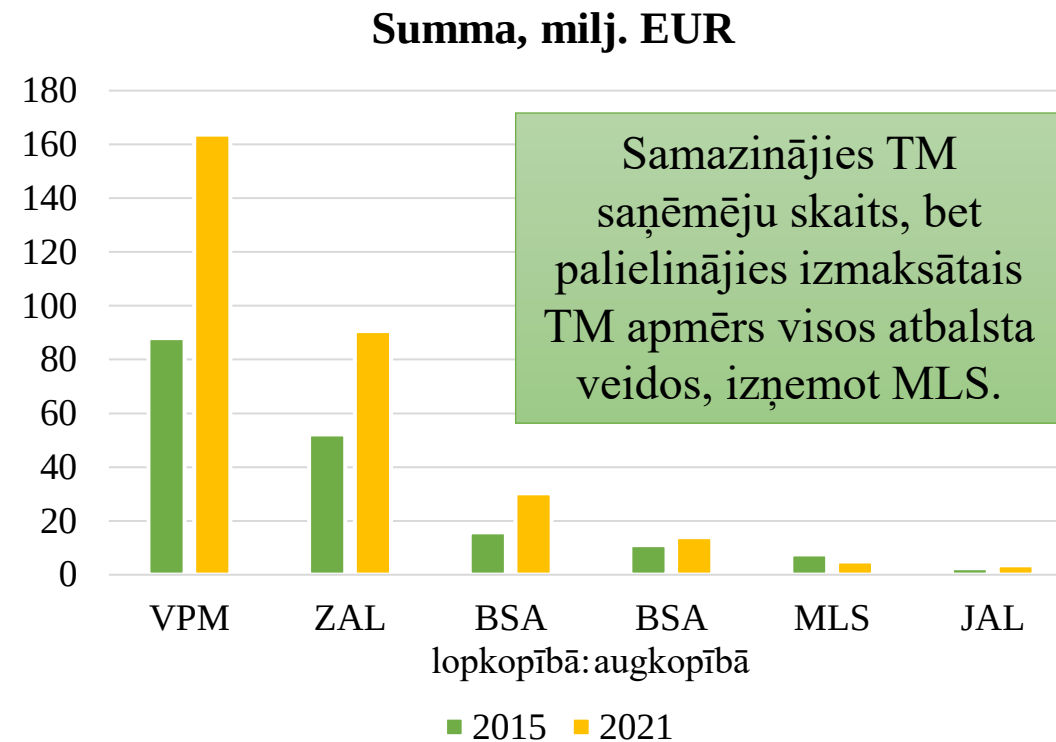
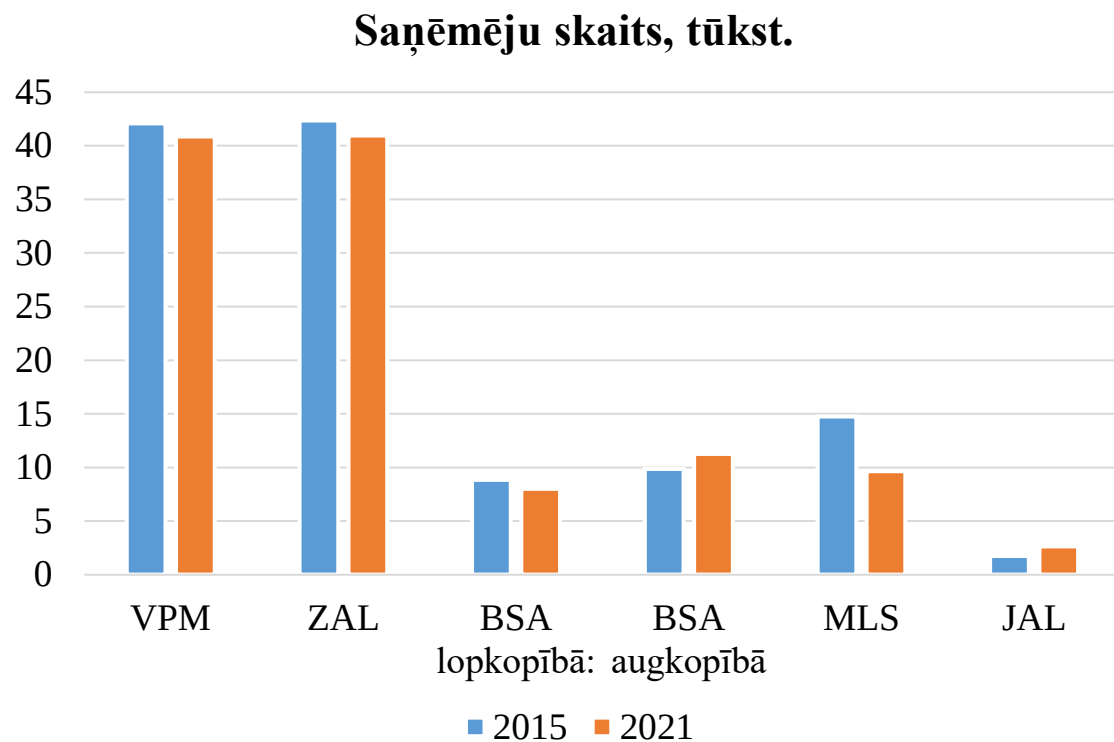
1. Darbotos kā **drošības tīkls** un padarīt lauksaimniecību ienesīgāku.
2. **Garantētu pārtikas drošību** Eiropā.
3. **Palīdzētu** lauksaimniekiem **ražot drošu, veselīgu un pieejamu pārtiku**.
4. **Atalgotu lauksaimniekus** par sabiedrisko preču piegādi, par kurām parasti tirgi nemaksā, piemēram, **rūpējoties par laukiem un vidi**.

Latvijā 2015.–2021. gadā 65 414 lauku saimniecībām ir izmaksāti tiešie maksājumi 1 728 milj. EUR apmērā.

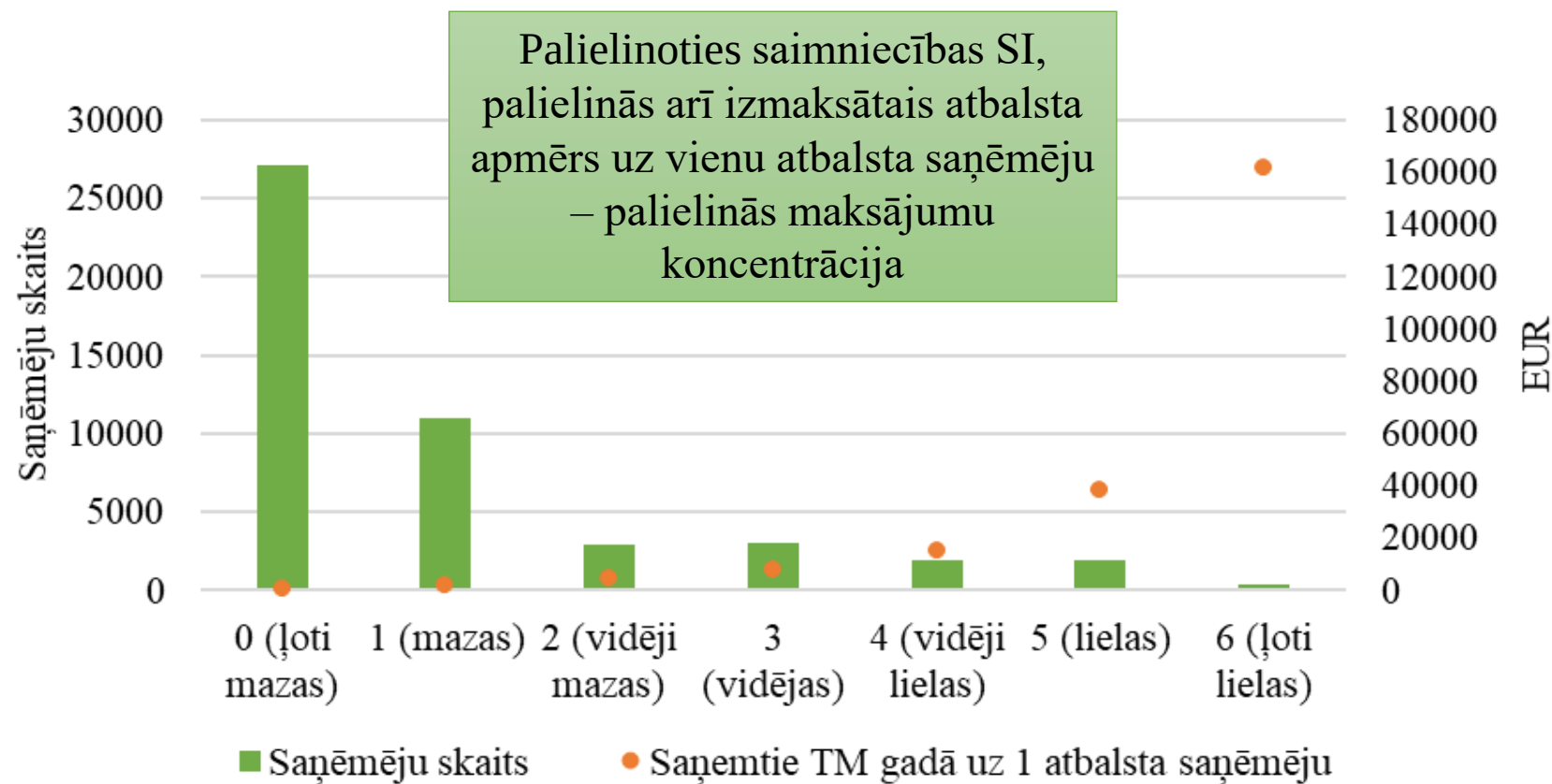

Avots: autoru veidots no LAD IS datiem

Tiešo maksājumu saņēmēju skaita un izmaksātās summas izmaiņas (2015. un 2021.gads) pa maksājumu veidiem (tūkst. saimniecību un milj. EUR)

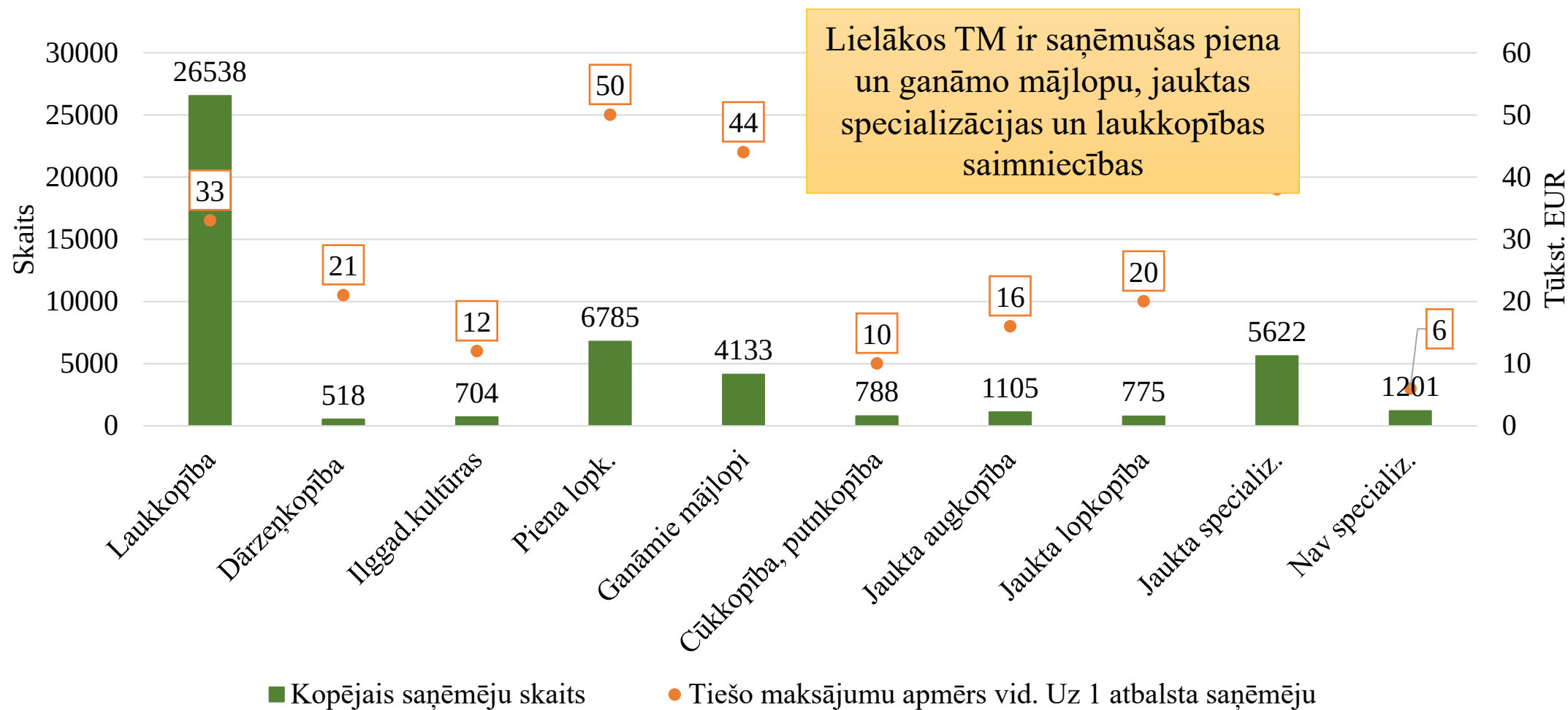
Kopējais TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 atbalsta saņēmēju SI grupās Latvijā 2015. – 2021. gadā

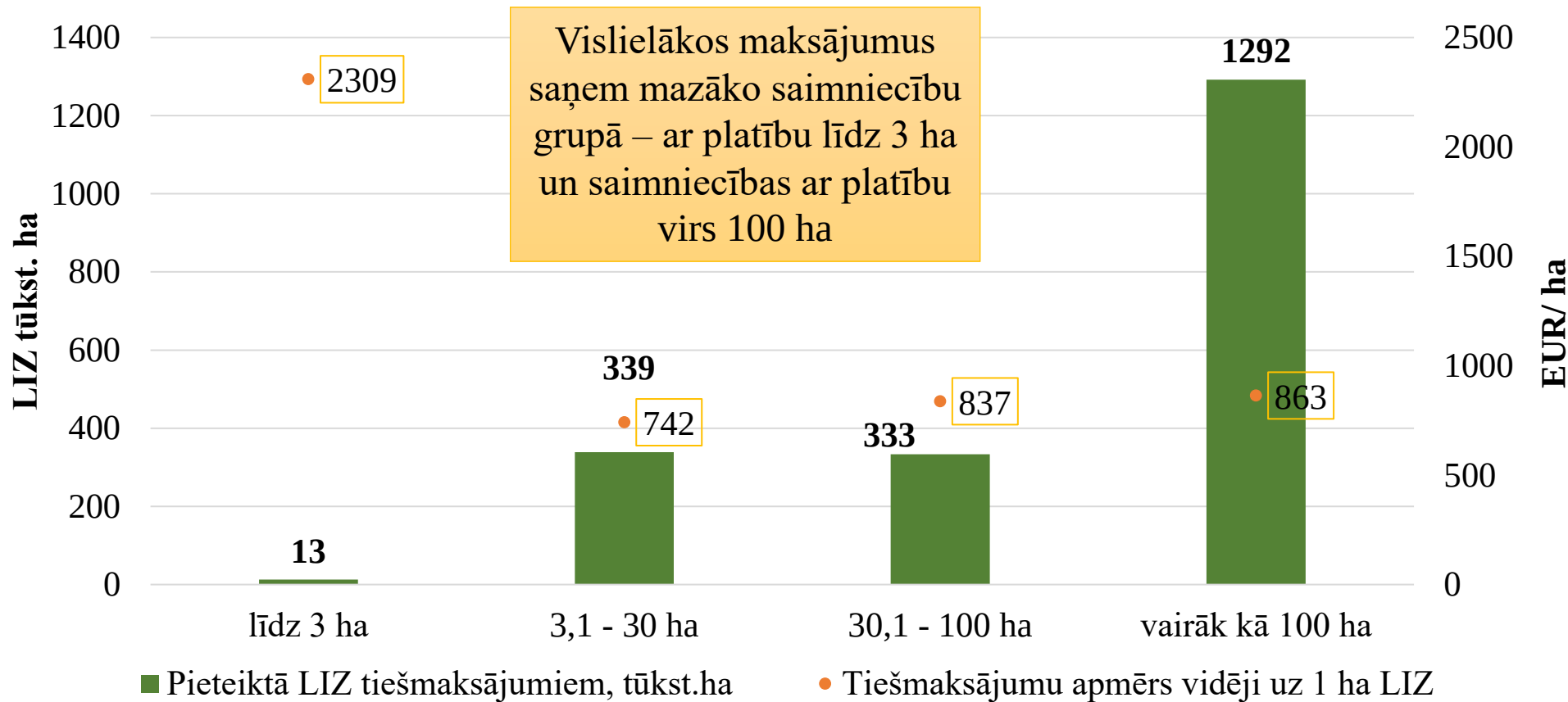
*0 (< 4000 EUR); 1. (4000 - 15 000 EUR); 2. (15 000 - 25 000 EUR); 3. (25 000 - 50 000 EUR); 4. (50 000 - 100 000 EUR); 5. (100 000 - 500 000 EUR); 6. (> 500 000 EUR)

Avots: autoru veidots no LAD IS datiem

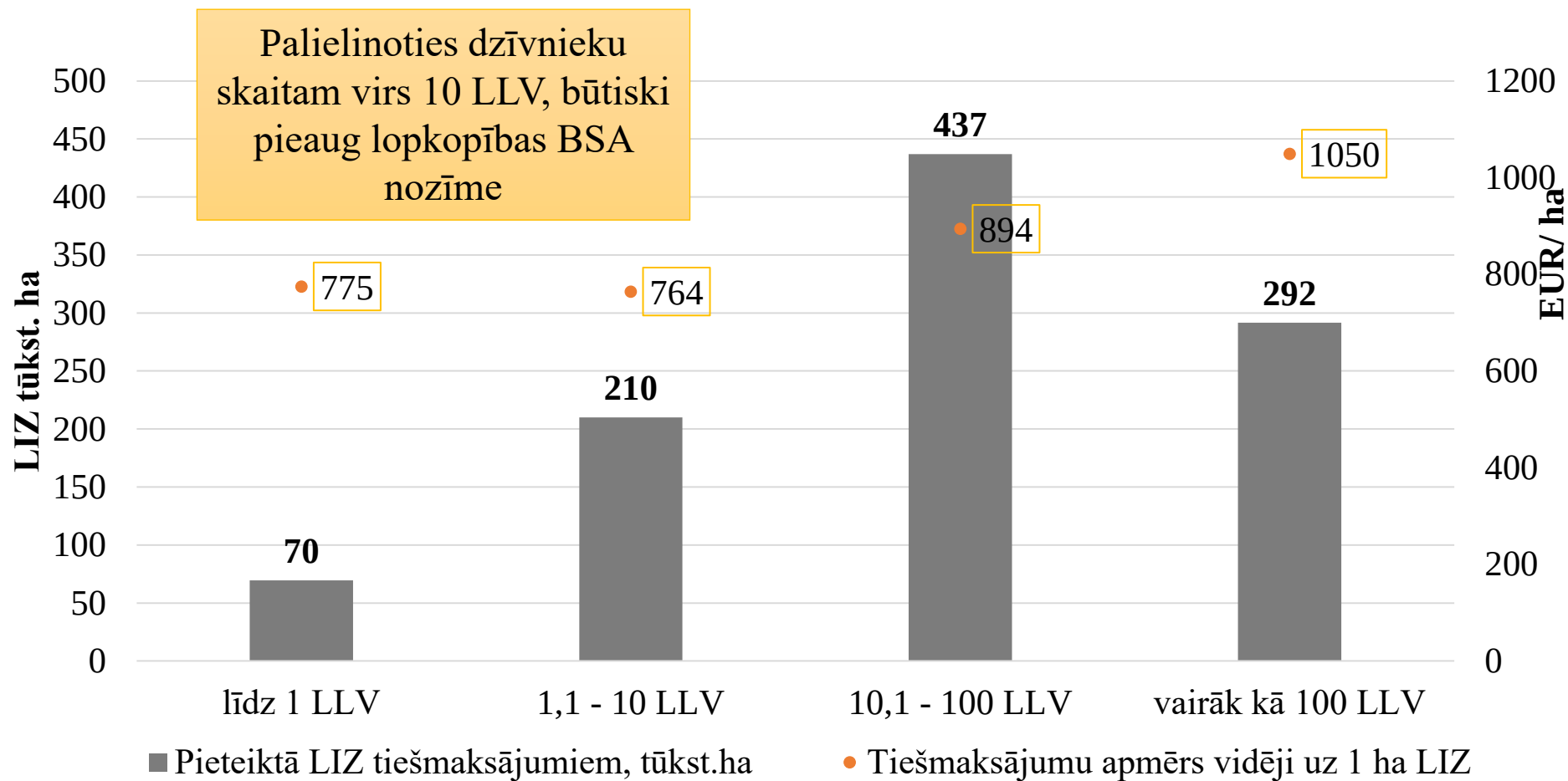
Kopējais TM saņēmēju skaits un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 atbalsta saņēmēju pēc saimniecību specializācijas (2015.-2021. gadā)

Tiešiem maksājumiem pieteiktā LIZ un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ saimniecību platību grupās 2015.-2021.g.

TM pieteiktais LIZ un izmaksātais atbalsta apmērs uz 1 ha LIZ pēc liellopu vienību skaita saimniecībā 2015.-2021.g.

Galvenie ekonomiskie rādītāji un TM loma vidēji vienā SUDAT saimniecībā pa SI grupām 2021.gadā

Saimniecību platība, izlaide un pievienotā vērtība palielinās atbilstoši lieluma SI grupai.

TM nozīme NPV un TM attiecība pret izlaidi samazinās ar 4. SI grupu.

SI vērtība (EUR)	>= 4 000 un <15 000	>=15 000 un <25 000	>=25 000 un <50 000	>=50 000 un <100 000	>=100 000 un <500 000	>=500 000
SI grupas	1.	2.	3.	4.	5.	6.
LIZ, ha	21,1	38,3	64,7	111,4	287,5	996,0
Izlaide, EUR	15 138	23 265	40 207	91 725	314 304	2 149 663
NPV, EUR	5 588	10 748	16 320	31 714	112 055	663 026
TM kopsumma, EUR	3 382	6 483	11 730	19 903	50 249	177 353
TM/ha LIZ, EUR	161	169	181	179	175	178
TM attiecība pret izlaidi	22%	28%	29%	22%	16%	8%
TM īpatsvars NPV	61%	60%	72%	63%	45%	27%
Skaitis izlasē	67	79	136	124	244	50
T.sk. TM saņēmēji	67	77	135	122	244	48

* izcelti un iekrāsoti ir lielākie rādītāji (augstākais TM īpatsvars pret izlaidi, platībām un pievienoto vērtību), kas liecina par nozīmīgāko atkarību no subsīdijām.

Avots: Autoru apkopojums no SUDAT datiem

Tiešmaksājumu novērtēšanas metodes un to pielietošanas iespējas Latvijā

NOVĒRTĒŠANAS METODES:

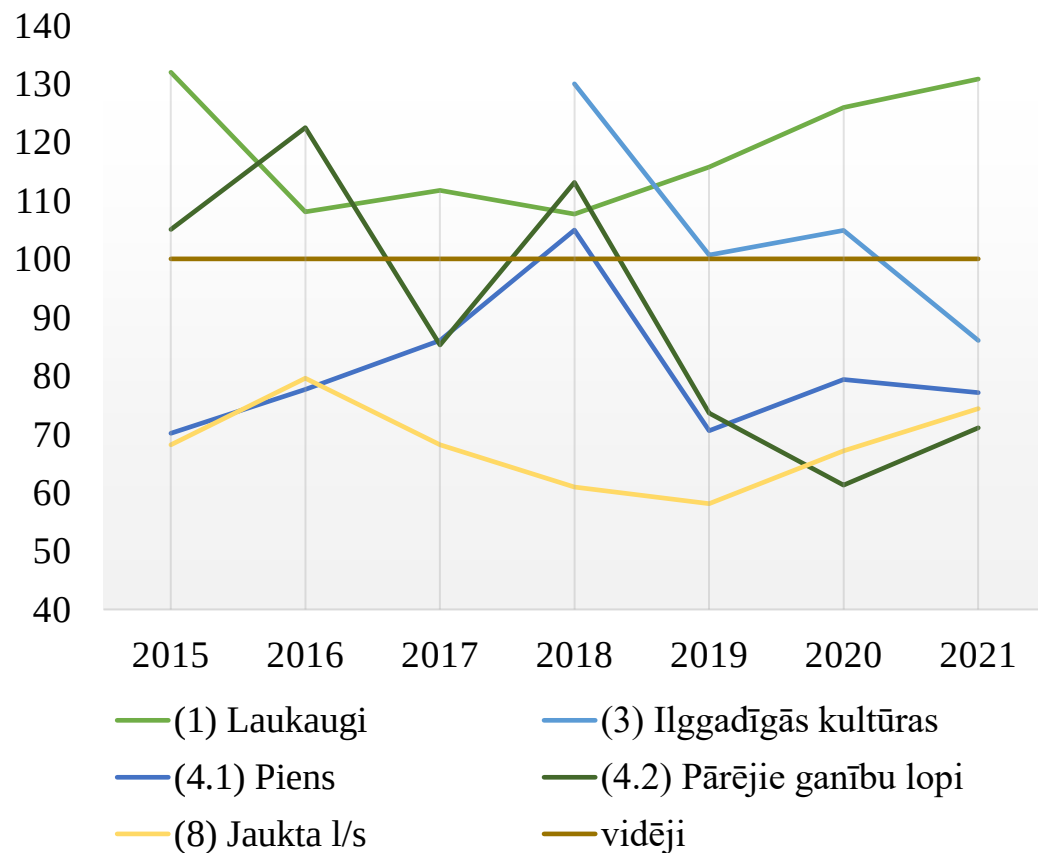
- Naivā DiD metode
- Instrumentālā mainīgā (IV) metode
- PSM-DiD metode
- GPSM metode
- Granulētās tiešās pielīdzināšanas (CEM) metode
- Efektivitātes un produktivitātes analīze
- Džini koeficients un Lorenca līkne

ES valstu lauksaimniecības faktoru ienākumu indeksa uz gada darba vienību (GDV) procentuālo izmaiņu salīdzinājumā ar pēdējo 3 gadu vidējo rādītāju standartnovirzes, 2016-2021

Latvijā ir samērā augsts ikgadējais faktoru ienākumu svārstību līmenis un līdz ar to arī zema ienākumu prognozējamības pakāpe.

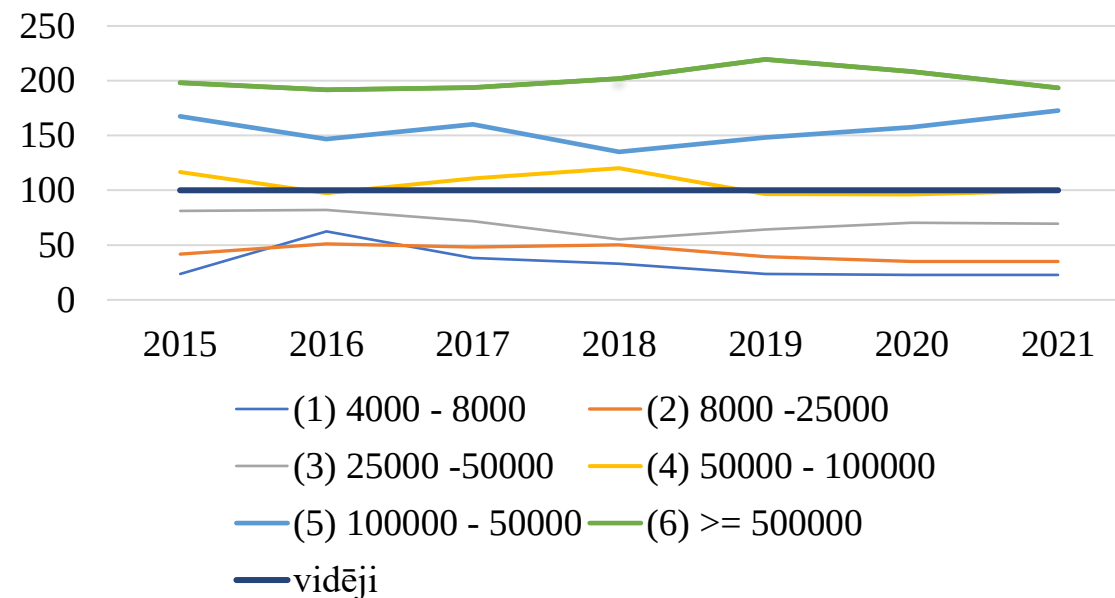
Saimniecību NPV uz darbaspēka vienību Latvijā saimniecību specializācijas grupās salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā %, 2015-2021

Dati par ilggadīgām kultūrām pieejami sākot ar 2018.gadu

Avots: FADN

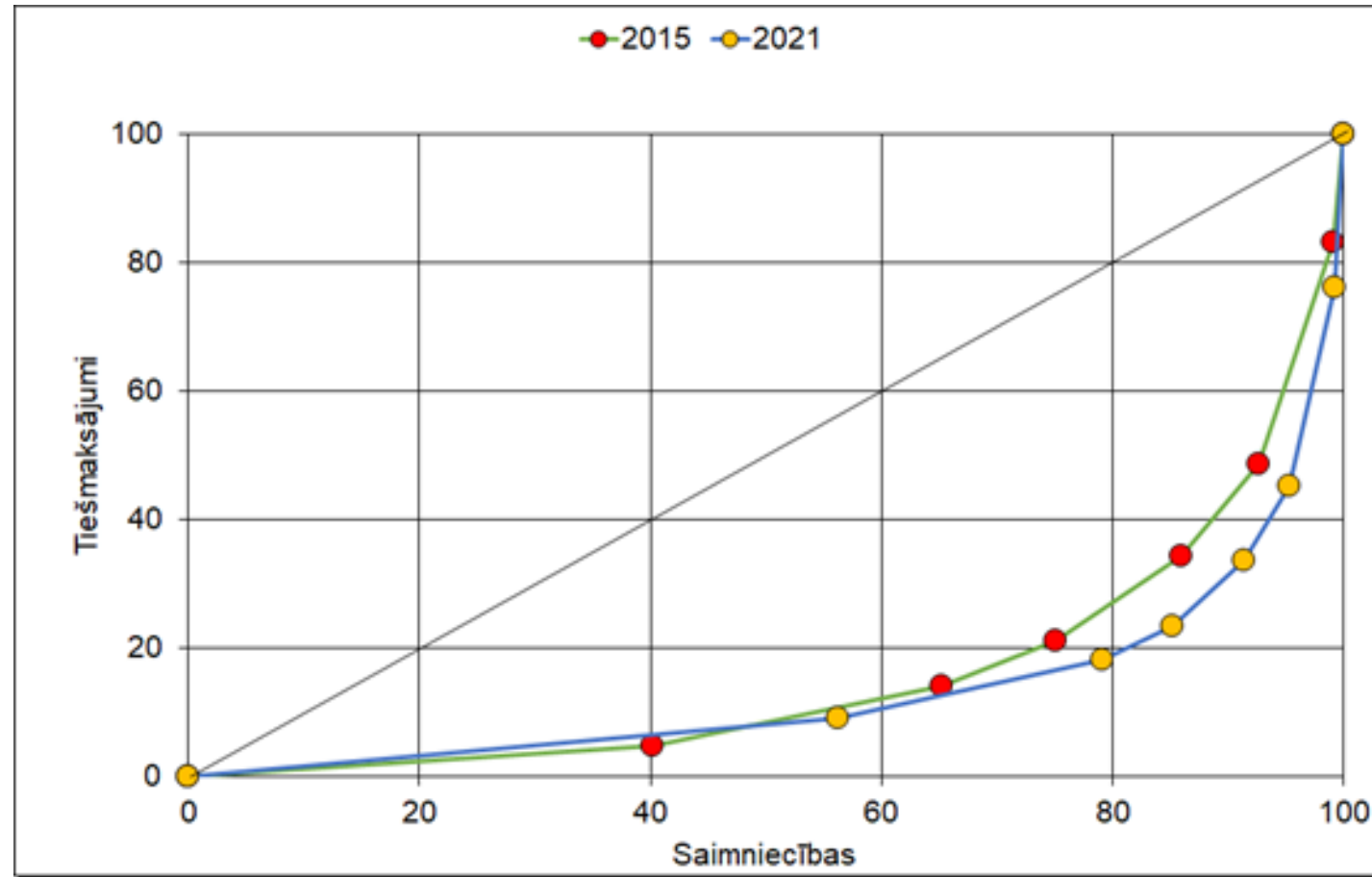
Saimniecību NPV uz darbaspēka vienību Latvijā saimniecību lieluma grupās (pēc SI, tūkst. eiro) salīdzinājumā ar vidējo lauksaimniecībā, %, 2015-2021

Lielo saimniecību grupā (5. un 6.grupas) ienākumi pārsniedz lauksaimniecībā vidējos, 4.grupā aptuveni atbilst vidējam līmenim, bet pārējās grupās ir zem tā.

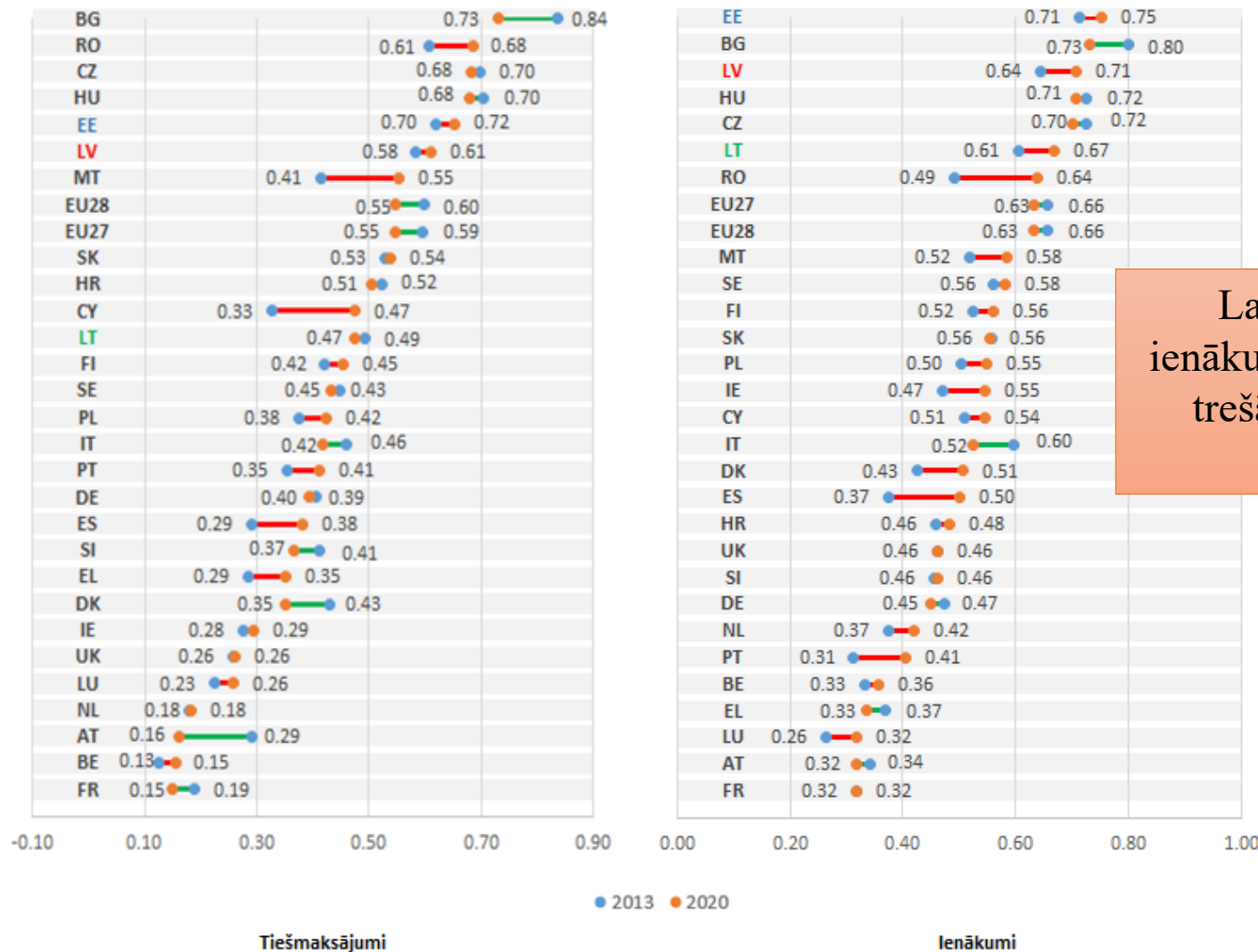
Lorenca līknes TM sadalījumiem 2015. gadā un 2021. gadā

Lorenca līknes izliekums attiecībā pret viduslīniju raksturo ienākumu nevienlīdzības pakāpi.

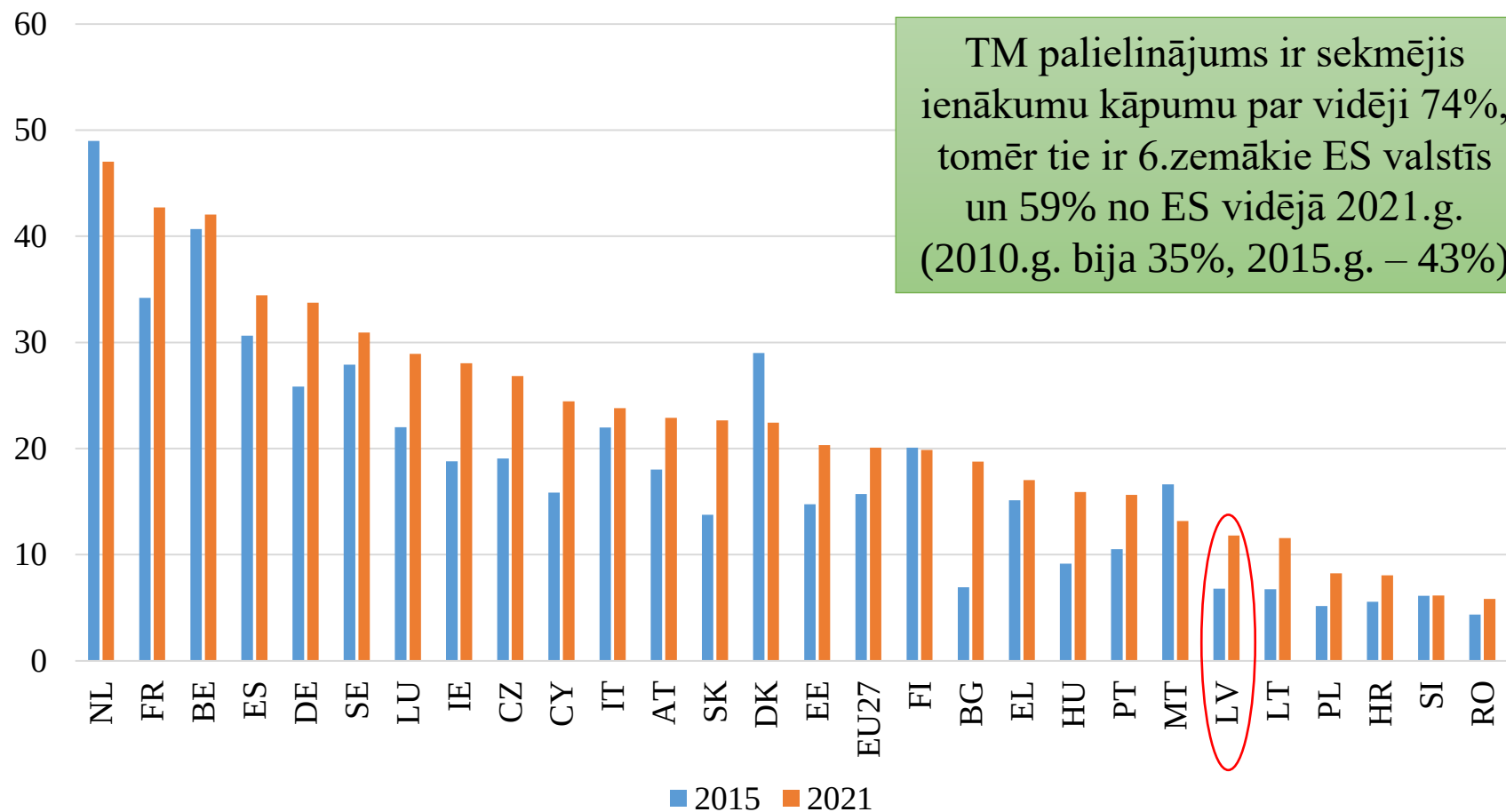
Džini koeficienti TM sadalījumiem ES valstīs 2013. gadā un 2020. gadā

Džini koeficientus savienjošo līniju garums raksturo izmaiņu pakāpi. Koeficienta pieauguma gadījumā līnijas ir iezīmētas **sarkanā krāsā**, bet samazinājuma gadījumā - **zaļā krāsā**.

Latvijā 2020.gadā ienākumu nevienlīdzība ir trešā lielākā starp ES valstīm.

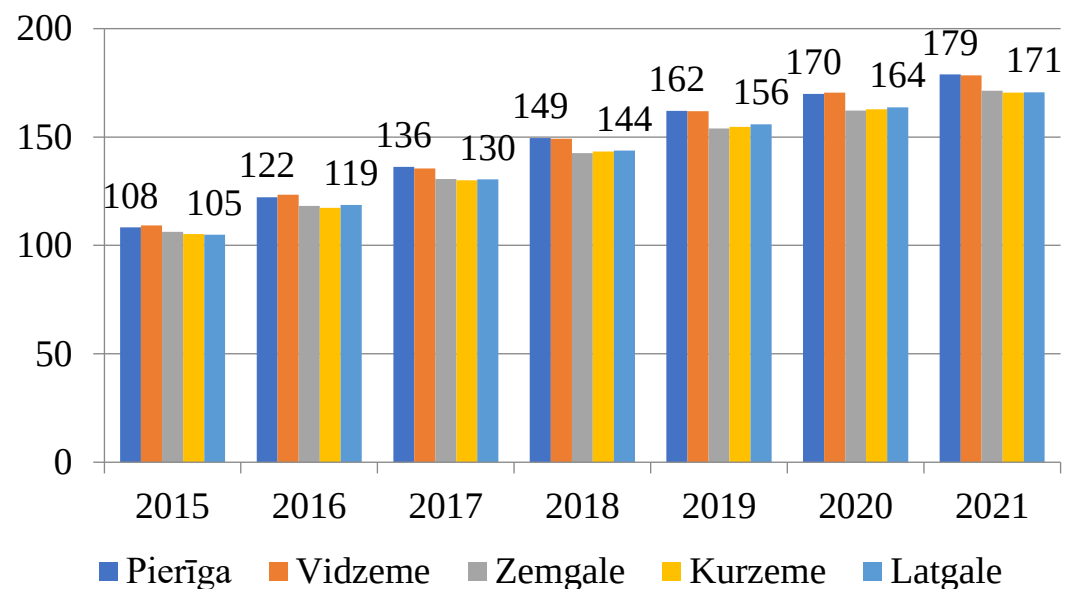
Ienākumi lauksaimniecībā uz PLE 2015. un 2021.gadā ES valstīs (tūkst. EUR/GDV)

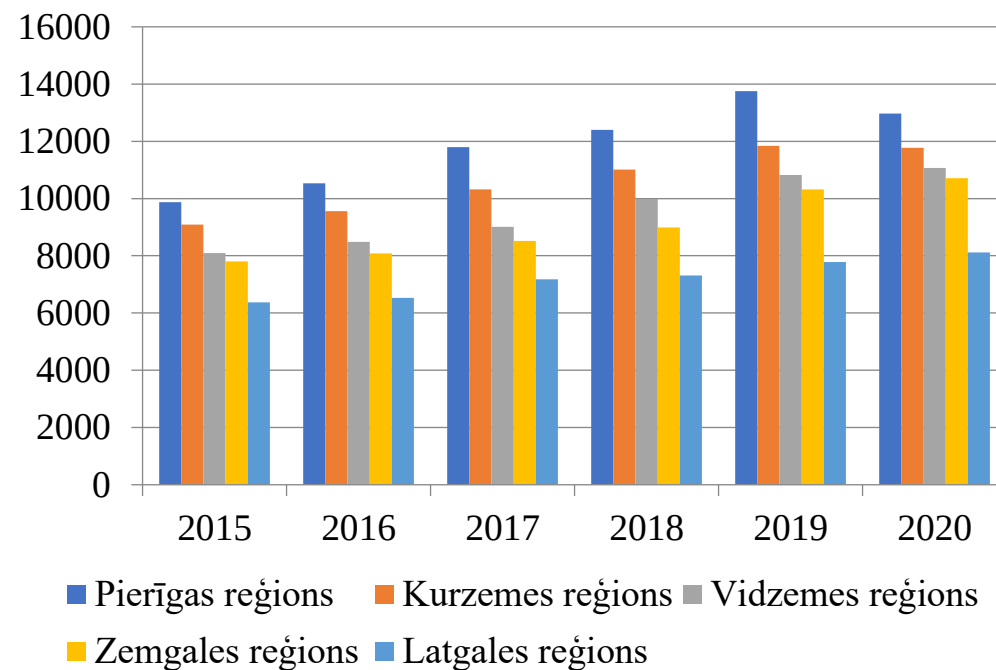
TM vidējais līmenis Latvijas reģionos, attiecinot uz apstiprinātajām platībām no 2015. līdz 2021. gadam (EUR/ha)

Iekšzemes kopprodukts Latvijas reģionos (EUR uz vienu iedzīvotāju faktiskajās cenās) 2015.-2020.g.

Maksājumu sadalījums nav vērsts uz ienākumu atšķirību mazināšanu, ņemot vērā, ka kopumā ekonomikā Pierīga ir pārtikušākais reģions, bet Latgale – nabadzīgākais, kā to rāda IKP teritoriālais sadalījums

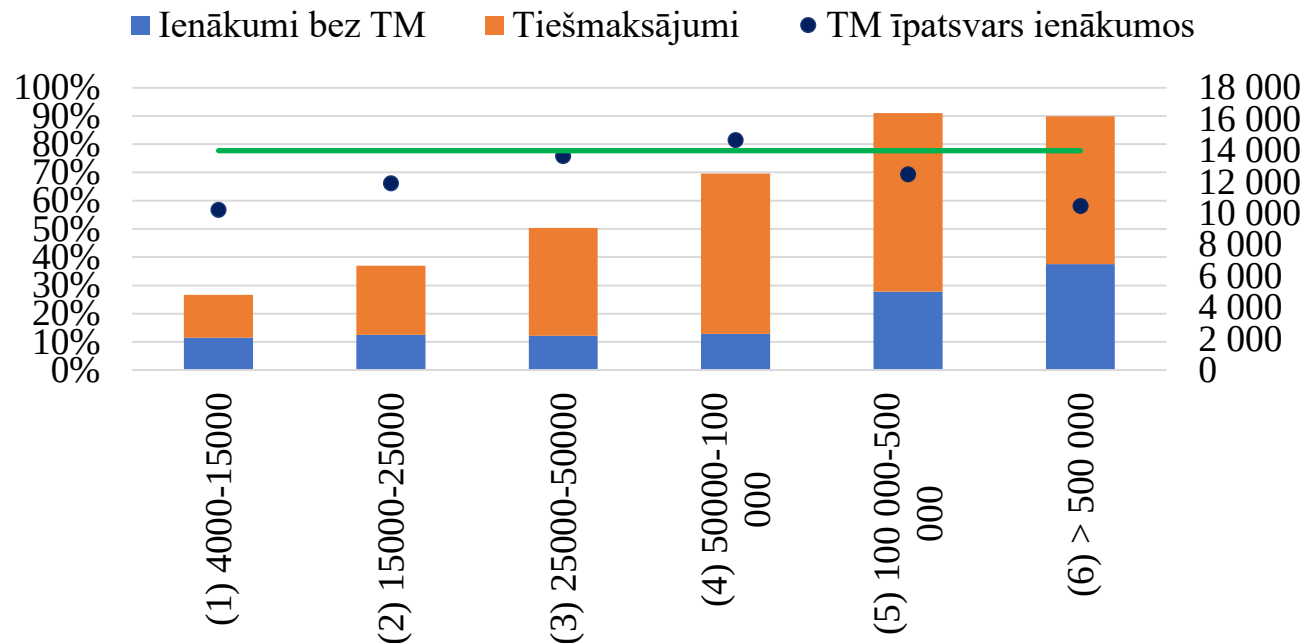

Avots: LAND aprēķini

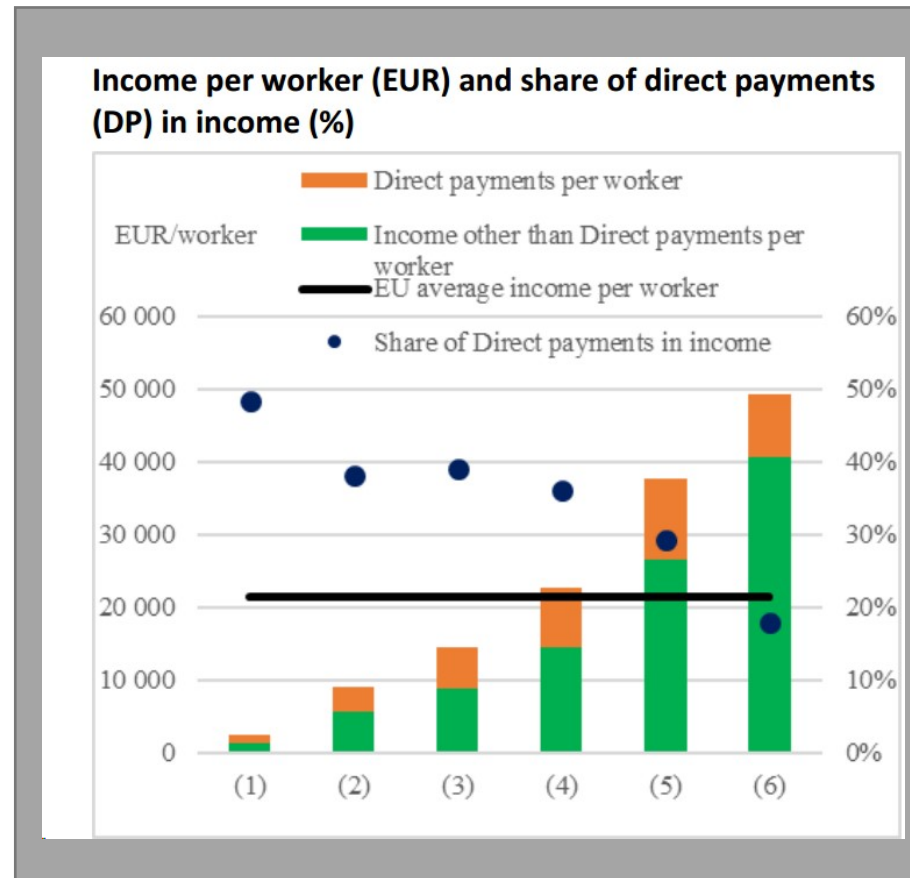

Avots: CSP dati

Lauku saimniecību ienākumi un TM saimniecību grupās pēc ekonomiskā lieluma (SI), EUR/GDV, vidēji 2019.-2021.g.*

TM īpatsvars ienākumos visās SI grupās pārsniedz 50%.
Atšķirībā no ES vidējās situācijas, kur tam ir tendence samazināties, pieaugot saimniecības SI, Latvijā tendence ir atšķirīga

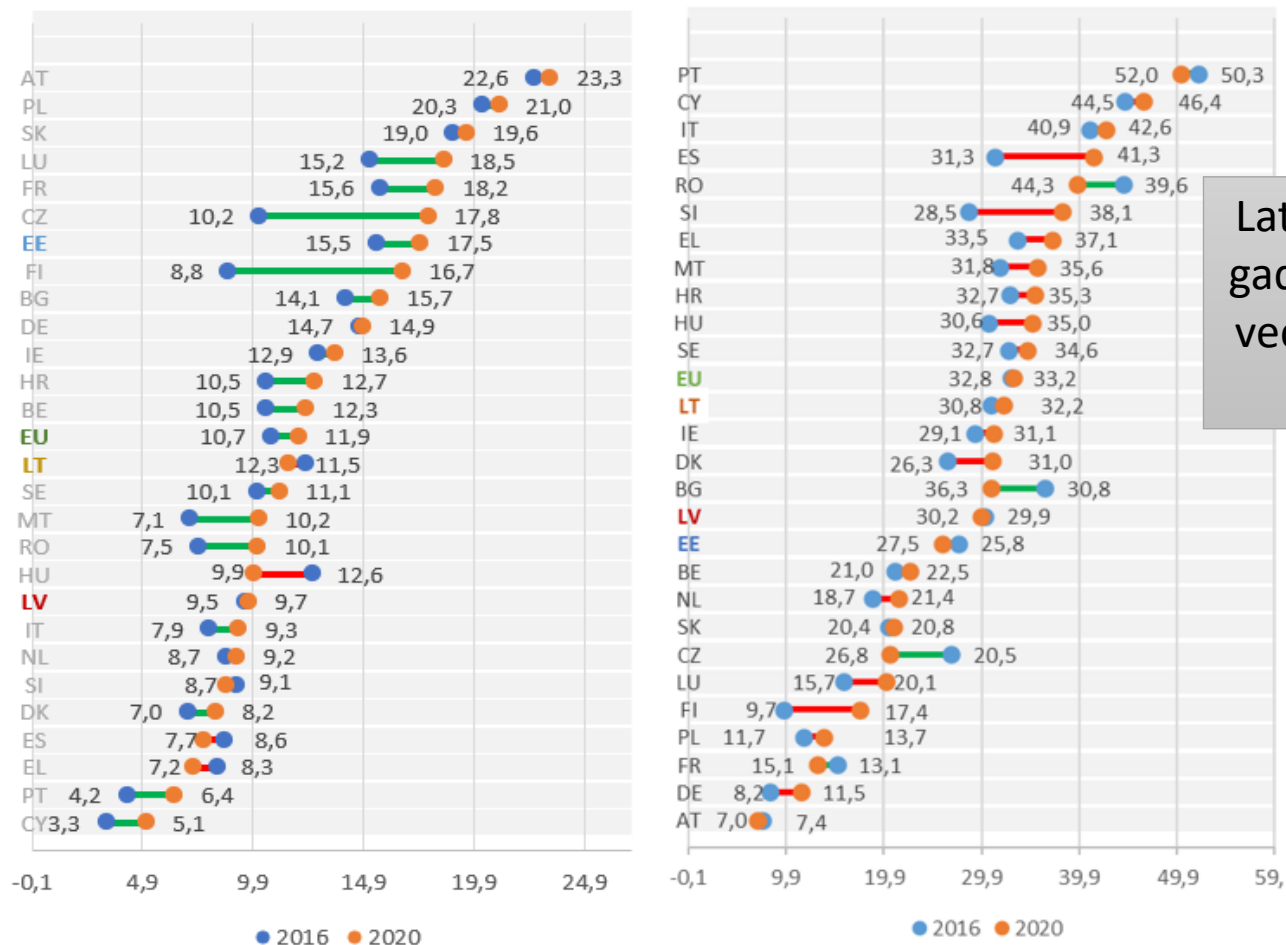

* horizontālā svītra apzīmē vidējo bruto algu tautsaimniecībā 2019.-2021.g.

Avots: LV: Autoru aprēķins no SUDAT standartizētajiem datiem

ES: DG Agriculture and Rural Development, balstīts uz FADN datiem

Lauku saimniecību īpašnieku īpatsvars vecumgrupās līdz 39 un virs 65 gadiem ES valstīs 2016. un 2020.g.

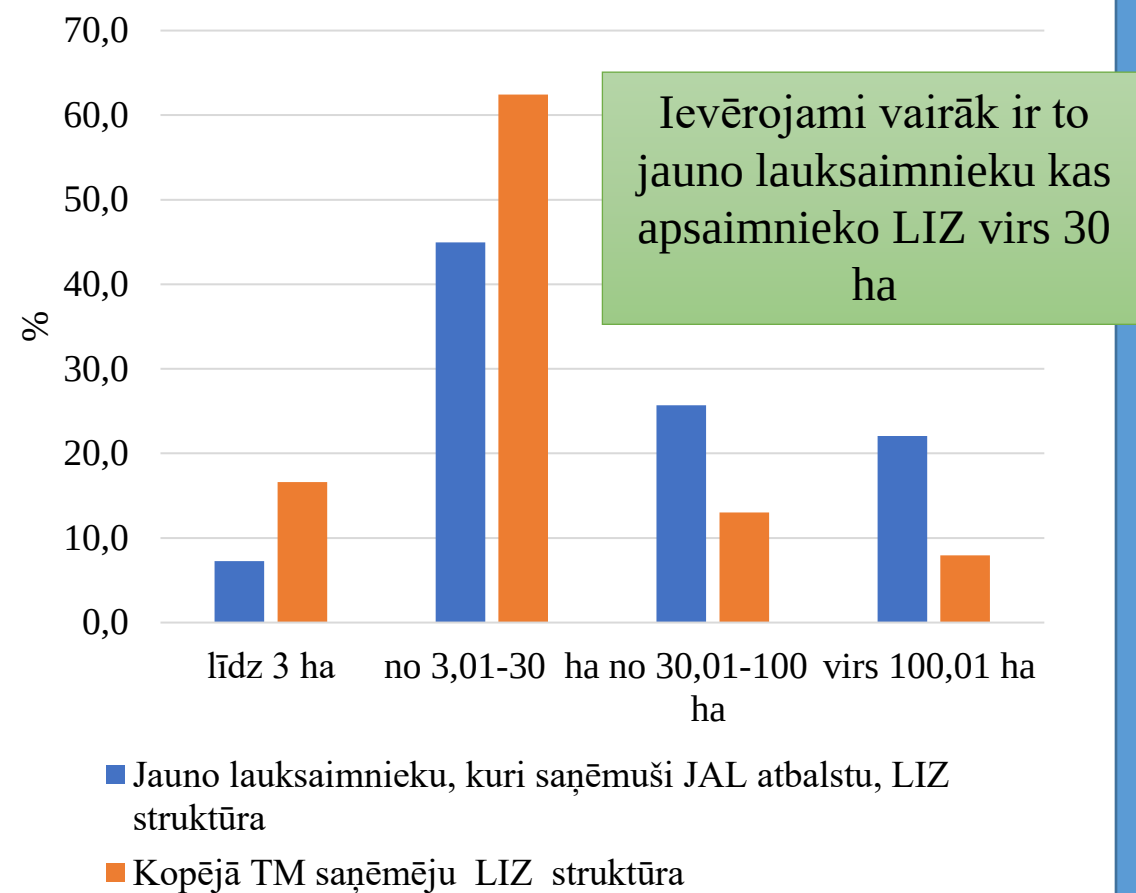
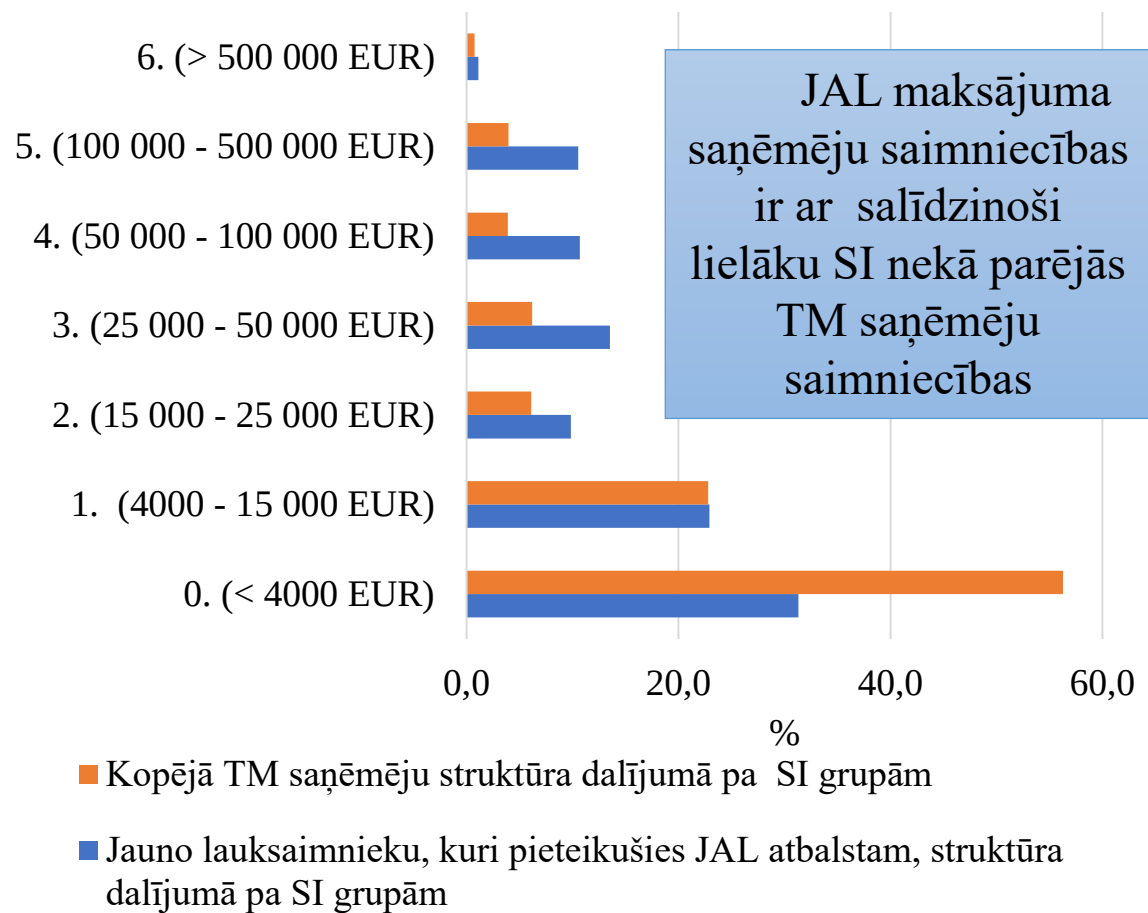

Latvijā jauno lauksaimnieku (> 39 gadiem) īpatsvars palielinājies, bet veco lauksaimnieku (> 65 gadiem) nedaudz samazinājies

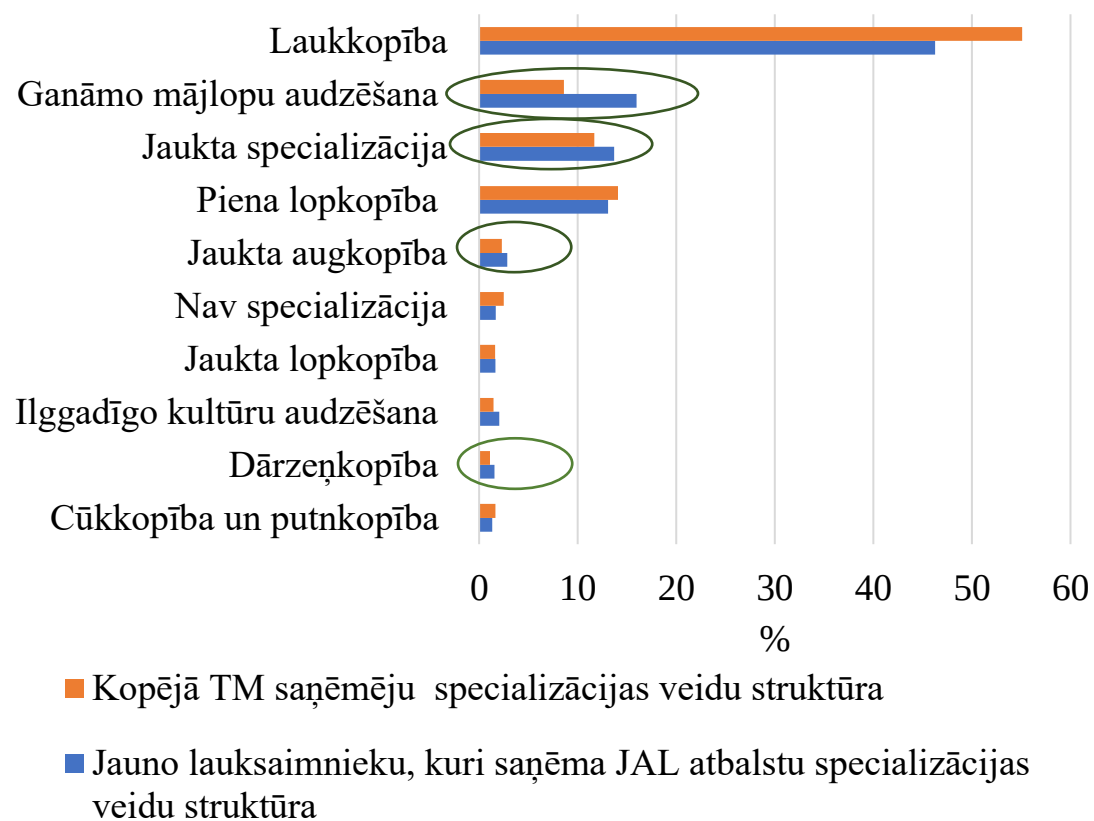
Jauno lauksaimnieku saimniecību īpašnieki vecumā līdz 39 gadiem procentuālās īpatsvara izmaiņas saimniecību kopskaitā ES valstīs, 2016-2020. gadā

Veco saimniecību īpašnieki vecumā virs 65 gadiem procentuālās īpatsvara izmaiņas saimniecību kopskaitā ES valstīs, 2016-2020. gadā

JAL saņēmēju lauku saimniecību īpatsvars salīdzinājumā ar kopējo TM saņēmēju struktūru SI grupās un LIZ Latvijā, %

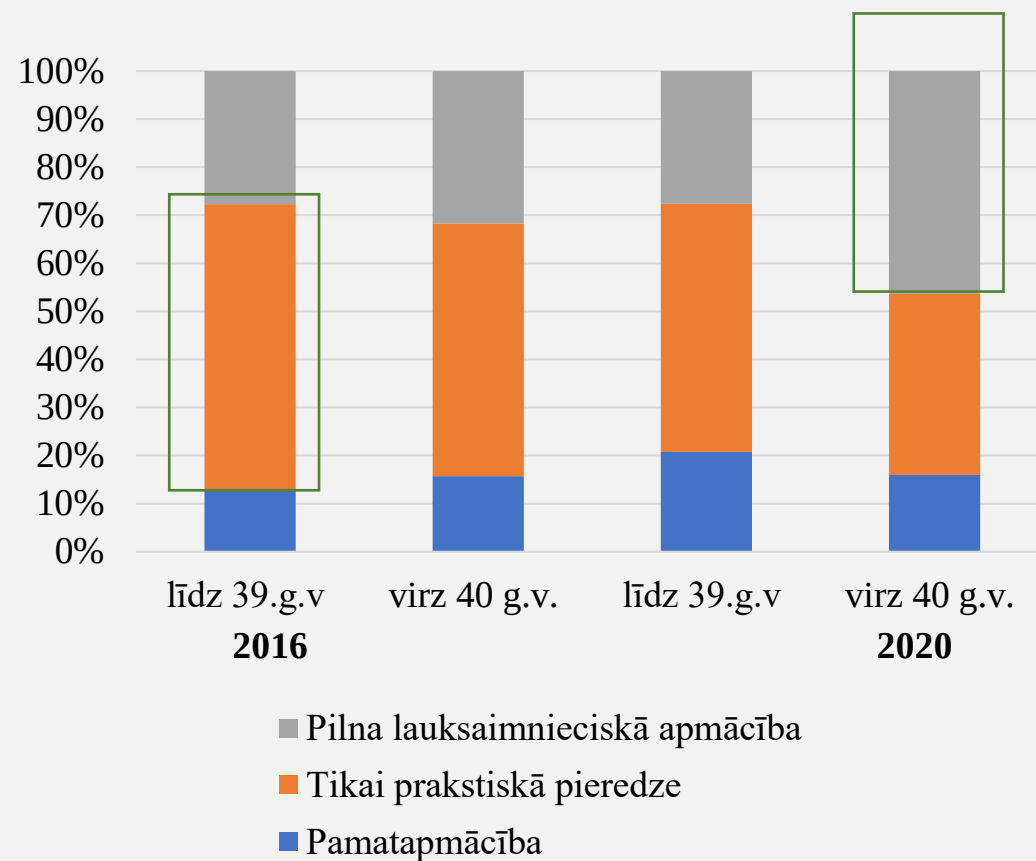

JAL saņēmēju lauku saimniecību specializācijas virzieni salīdzinājumā ar visu TM saņēmēju specializācijas veidu struktūru Latvijā, %

Avots: CSP un LAD dati

Zināšanu līmenis lauku saimniecību vadītājiem Latvijā, 2016. – 2020. gadā

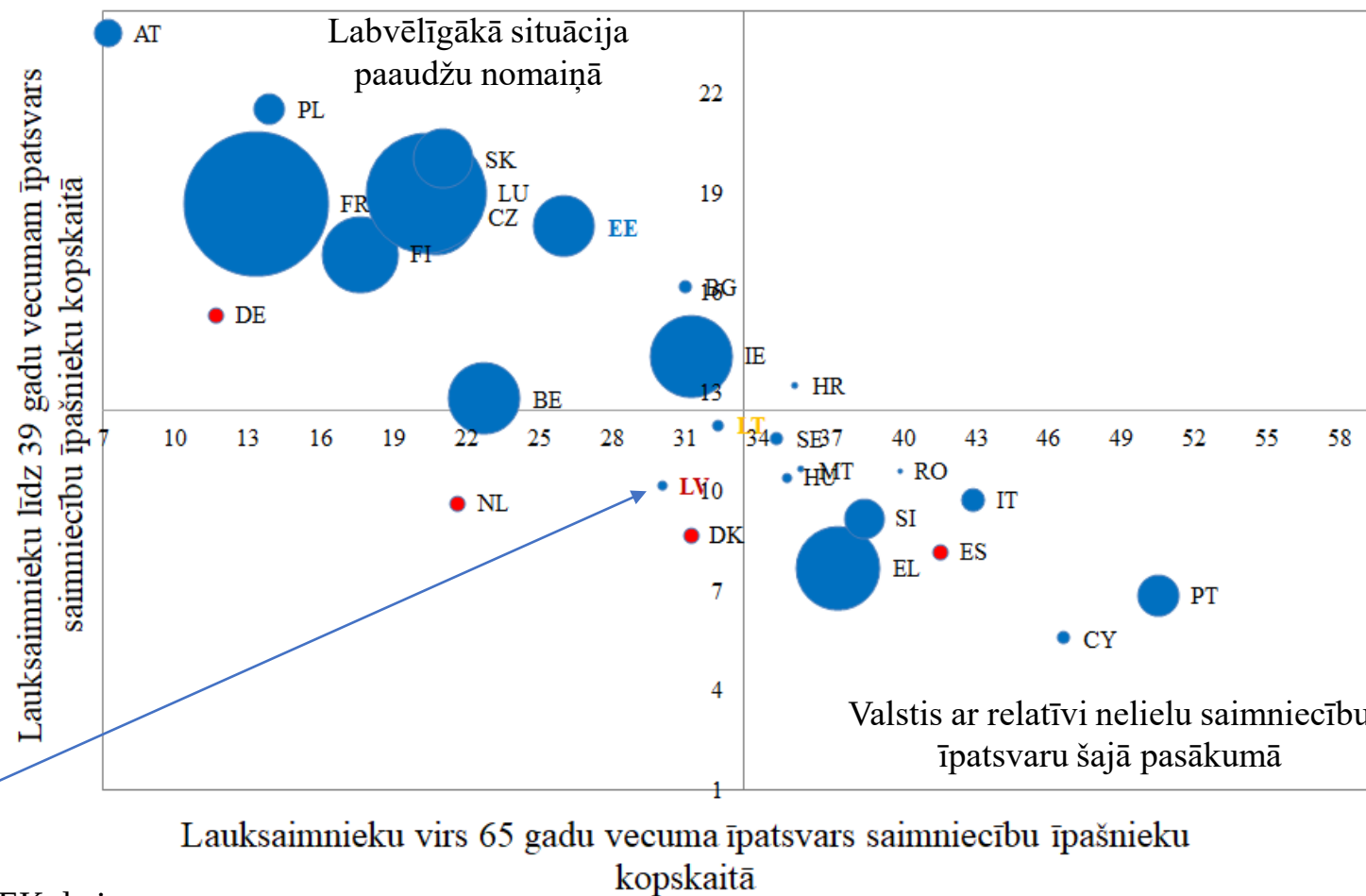
Avots: autoru veidots pēc Eurostat

Jauno un veco lauksaimnieku īpatsvars ES valstīs 2020. gadā sasaistē ar 2B atbalsta saņēmēju īpatsvaru saimniecību kopskaitā

Asu krustpunktā atrodas attiecīgās ES vidējās vērtības 11.9 un 33.2 procentu apmērā.

Valstu marķieru lielums ir proporcionāls LAP 2014-2020 pasākumā “Uzņēmējdarbības sākšanas atbalsts jauniem lauksaimniekiem” atbalstu saņēmušo saimniecību īpatsvaram saimniecību kopskaitā.

Latvija atrodas kreisajā apakšējā kvadrantā, kurā norādītas “vidējās paaudzes” valstis

MLS atbalsta saņēmēju raksturojums

MLS atbalsts
veidoja 3% no kopējā TM
apmēra – 28,64 milj. EUR.

Izmaksātais MLS atbalsts ik
gadu vidēji samazinājās par 7
procentpunktiem. Kopumā
MLS atbalstu saņēma 7586
atbalsta saņēmēji.

40% no MLS saņēmējiem ir
no Latgales reģiona (pamats
tam - lielākais mazo
saimniecību īpatsvars starp
reģioniem)

MLS saņēmēji galvenokārt
specializējas laukkopībā
(62%), ganāmo mājlopu
audzēšanā (11%) un piena
lopkopībā (10%).

83% no kopējā MLS atbalsta
apmēra ir izmaksāts 0.
grupas saimniecībām.

Pētījumos konstatētais par TM ietekmi uz lauku telpu

1. Latvijā 2021.gadā veiktajā LAND pētījumā par ES fondu ietekmi uz lauku telpu ir akcentēts, ka **LAP atbalsts atšķirībā no citiem atbalsta instrumentiem ir mērķēts uz lauku reģioniem, tomēr tas nespēj sniegt pietiekamu ieguldījumu teritoriju ekonomiskā stāvokļa uzlabošanā un iedzīvotāju skaita saglabāšanā**, jo tas nav šīs programmas galvenais mērķis.
2. Veiktais indikatīvais vērtējums par TM ietekmi uz lauku telpu neļauj viennozīmīgi spriest par ietekmes raksturu. **Līdzšinējie citu valstu pētījumi apliecina KLP būtisku nozīmi ekonomiski vājāko teritoriju attīstībā**, taču nav zināma pakāpe, kādā to var attiecināt uz TM.
3. PCA (principiālo komponentu) analīze norāda, ka uz **vienu iedzīvotāju saņemtie TM atšķirībā no izglītības, tautības, nodarbinātības, iedzīvotāju vecuma un migrācijas nav uzskatāmi par ne par atsevišķu nozīmīgu Latvijas teritorijas raksturojošu faktoru**, nedz arī tie būtiski ietekmē kādu no augstāk minētajiem faktoriem.
4. **Pastāv vāja līdz mērena negatīva korelācija starp TM intensitāti un atsevišķiem sociāli-ekonomiskiem rādītājiem**, kas liecina par nodarbinātības līmeni un darba produktivitāti.

Ieteikumi (I)

1. Lai labāk sasniegtu KLP mērķus, **lietderīgi lielāku daļu maksājumu apjoma novirzīt konkrētu mērķu sasniegšanai noteiktām saimniecību kategorijām** (piemēram, specializācijas, teritoriālie kritēriji, jaunie lauksaimnieki, mazās saimniecības).
2. Ņemot vērā teritoriālās atšķirības, **sniegt lielāku atbalstu tām teritorijām, kurās TM atbalsts nav palīdzējis paaugstināt saimniecību ienākumus atbilstoši lauksaimniecības vidējam līmenim, iepriekš izvērtējot attiecīgā reģiona īpatnības.**
3. Lai nodrošinātu taisnīgu ienākumu sadali ES ietvaros, **TM likmes ES ietvaros būtu nosakāmas pēc vienotiem principiem, ievērojot objektīvus teritoriālos kritērijus** (dabas un klimata ierobežojumi utt.). Pakāpeniska atteikšanās no vēsturiskajiem kritērijiem.
4. Lai sekmētu taisnīgāku ienākumu sadalījumu starp saimniecībām, ir **nepieciešams ieviest pietiekami nozīmīgu pārdalošo maksājumu, ar labvēlīgākiem nosacījumiem atbalstot mazās un vidējās saimniecības līdz 3.SI grupai ieskaitot vai ar LIZ platību līdz 100 ha.**
5. **Nepieciešams atvieglot JAL atbalsta saņemšanas nosacījumus** (īpaši tos, kas attiecās uz JAL atbalsta saņemšanas 5 gadu termiņu un pirmās saimniecības dibināšanas nosacījumus) un noteikt lielāku atbalsta likmi, kā arī veicināt jauno lauksaimnieku iesaisti dažāda veida apmācībās un informatīvos pasākumos.

Ieteikumi (II)

5. Lai detalizēti izpētītu atsevišķu TM veidu (tajā skaitā konkrētu BSA) ietekmi uz lauku saimniecību attīstību, **lietderīgi pētījumu turpināt, vērtējot atsevišķus maksājumu veidus.**
6. Lai noskaidrotu to saimniecību motivāciju, kuras TM nepiesakās, būtu **nepieciešama papildu izpēte**, it īpaši saistībā ar nosacījumiem **mazo saimniecību dalībai atbalsta shēmās.**
7. Lai sekmētu izpratni par KLP un jo īpaši TM ieguldījumu lauku telpas attīstībā, **lietderīgi veikt pētījumus par TM ietekmi uz lauku telpu raksturojošajiem sociālajiem rādītājiem Latvijā, izmantojot ES pielietotās metodes un aprobējot tās Latvijas kontekstā.**
8. Lai uzlabotu statistisko bāzi datus balstītai analīzei un kvalitatīvai lēmumu pieņemšanai, ir **vēlams uzlabot lauksaimniecības statistikas kvalitāti reģionālā līmenī**, ieskaitot SUDAT, kas prasa papildu finansējumu.
9. Lai sekmētu tirgus ieņēmumu daļas palielinājumu kopējos ienākumos, ir **nepieciešama politiska izšķiršanās ES līmenī par TM mērķi**. Lai sekmētu augstāku pievienoto vērtību, būtu nepieciešams lielāku daļu atbalsta attiecināt mērķētiem lauku attīstības pasākumiem.

Paldies par uzmanību!

www.arei.lv

Armands.veveris@arei.lv

Elita.benga@arei.lv

